

Applied Economics Studies, Iran (AESI)P. ISSN:2322-2530 & E. ISSN: 2322-472X - Journal Homepage: <https://aes.basu.ac.ir/>Scientific Journal of Department of Economics, Faculty of Economic and Social Sciences,
Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran. Owner & Publisher: Bu-Ali Sina University.

© Copyright © 2026 The Authors. Published by Bu-Ali Sina University.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses
of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

Evaluating the Contribution of Tax Justice to the Tax Gap of Iranian Stock Market Companies

Ali Falahati¹ , Zahra Shirzour Aliabadi²

Type of Article: Research

<https://doi.org/10.22084/aes.2025.30951.3792>

Received: 2025/05/09; Revised: 2025/08/04; Accepted:2025/09/16

Pp: 301-322

Abstract

One of the most important goals of the system's general policies is to achieve higher tax revenues by establishing tax justice. In such a system, due to the attention to the two components of taxpayers' willingness and ability to pay, the stability and dynamics of tax revenues increase. This study by using the statistics from 113 Iranian Stock Market companies, divided into two groups of industries with higher and lower relative taxes over 2011-2023, and uses decomposition models to examine the contribution of tax justice to the tax gap. The results of the estimates show that profitability and company size cause a decrease and an increase in effective tax, respectively. However, the results of the Oaxaca-Blinder decomposition show that the contribution of tax justice to the tax gap in 2023 was 94 percent and in 2015 was 64 percent. Also, the results of Machado-Mata analysis show that in the lower 4 tax quantiles, the share of tax justice is 14 percent and in the top 4 tax quantiles, this share is 76 percent. Therefore, the use of strong and reliable tax collection tools in companies with lower tax payments despite having high profitability is the most important task of the Tax Affairs Organization. In this regard, the creation and development of a comprehensive financial information system for companies and the need to review tax amnesty are the most important policies to improve the share of tax justice in the tax gap.

Keywords: Tax Justice, Tax Avoidance, Tax Gap, Decomposition Models.

JEL Classification: H26, H21, C21.

1. Associate Professor of Economic, Faculty of Economic and Accounting, Razi University, Kermanshah, Iran (Corresponding Author). **Email:** ali.falahatii96@gmail.com

2. Assistant Professor of Economic, Faculty of Literature and Humanities, University of Birjand, Birjand, Iran.

Citations: Falahati, A. & Shirzour Ali Abadi, Z., (2026). "Evaluating the Contribution of Tax Justice to the Tax Gap of Iranian Stock Market Companies". *Journal of Applied Economics Studies in Iran*, 15(57): 301-322. <https://doi.org/10.22084/aes.2025.30951.3792>

Homepage of this Article: https://aes.basu.ac.ir/article_6625.html?lang=en

1. Introduction

The stability of government revenues is one of the most important determinants of improving the business environment and infrastructure. With the decline in government oil revenues in recent years due to the decline in cash exports caused by sanctions, the government's focus on tax revenues has increased significantly. According to Central Bank statistics, tax revenues increased by 58, 63, and 52 percent in 2021, 2022, and 2023, respectively. The stability and growth of tax revenues in any economy depends on the government's ability to identify taxpayers, which is influenced by technological progress and changes in the payment pattern of society, the real manifestation of which in Iran is related to progress in the field of taxpayer systems and store terminals. On the other hand, taxpayers have the ability and willingness to pay taxes. The ability to pay can be identified in the form of recognizing higher profits and incomes compared to costs, and the willingness to pay is influenced by factors such as the favorable view of society on spending tax revenues on needed and prioritized projects of society, and the existence of tax justice. The importance of establishing tax justice is so great that in Seventh Development Plan Law emphasize the realization of tax justice. Therefore, considering the quantitative goals of the Seventh Development Plan in order to increase tax revenues, it is important to pay attention to establishing tax justice in the Iranian tax system. In general, the difference in tax paid between firms in any economy is a function of the difference in ability to pay based on the component of tax justice and discrimination in taxes under the name of tax evasion. From another perspective, the difference in tax paid between firms can be identified in two explainable and unexplainable components. The explainable component is due to profitability and policies leading to tax avoidance, and the unexplainable component can be measured under the name of tax evasion. Therefore, the answer to the question of how much tax justice contributes to the difference in taxes paid by listed industries is important and significant.

2. Materials and Methods

To decompose the tax gap, the Oaxaca-Blinder (1973) two-part decomposition model, equation (1), has been used. The first part of the tax gap is due to the components of tax avoidance and ability to pay, which include profitability, financial leverage, company size, liquidity, and current debt ratio, and the second part is the gap due to tax evasion and tax discrimination, which is identified as the unexplained component.

$$R = (x_h - x_l)' \hat{\beta}_h + x_l' (\hat{\beta}_h - \hat{\beta}_l) \quad (1)$$

To decompose the tax gap in the entire distribution, the Machado-Mata decomposition model, equation (2) is used:

$$Q_\theta(t_h|x_h) - Q_\theta(t_l|x_l) = [Q_\theta(t_h|x_h) - Q_\theta(x_l\hat{\beta}_h)] + [Q_\theta(x_l\hat{\beta}_h) - Q_\theta(t_l|x_l)] \quad (2)$$

In equation (2), the first component indicates the tax gap resulting from the tax justice component and the second component from tax evasion and discrimination.

Data

To estimate equations 1 and 2, statistics from 113 listed companies over 2011-2023 were used.

3. Discussion

Figure (1) shows the results of the model estimation using the Oaxaca-Blinder decomposition, which showed that the largest tax gap was in 2016, and after that it experienced a fluctuating trend with a tendency to decrease. The reality is that in 2015, about 40 percent of the tax gap between the industries under study was due to tax evasion. In other words, industries with higher tax payments experienced less tax evasion. However, in 2019, approximately 86 percent of the tax gap was due to tax evasion. This share decreased significantly between 2020 and 2023. In fact, the main factor for the difference in tax paid by industries was the difference in ability to pay and the emergence of tax justice. Therefore, in recent years, when tax revenue growth has increased, tax justice has become more apparent, and this is due to the fact that the rate of technological progress and the expansion of tax systems has grown rapidly in recent years. Overall, 85 percent of the tax difference between industries in 2020 to 2023 was due to tax fairness.

The Oaxaca-Blinder decomposition examines only the average difference in tax revenues, and the Machado-Mata decomposition is used to examine the contribution of tax avoidance policies to the total distribution. The model estimation results are shown in Figure (2).

The results of Machado-Mata analysis in Figure (2) show that in the second period of the study, the tax gap has increased in all quantiles compared to the first period, and the amount of the gap due to tax justice and tax evasion has also increased, but the increase in tax justice has been higher than tax evasion, in other words, tax justice in high tax quantiles has experienced higher growth than in low tax quantiles. However, examining the share of the gap due to tax justice and tax evasion shows that in high tax quantiles, the share due to tax justice has increased significantly and the share due to tax evasion has decreased. Despite the increase in taxes and the share of tax justice components, in the second period of the study, the share of the tax justice component in the low tax quantile was approximately 17 percent and tax evasion was approximately 83 percent, and this indicates that attention should be paid to the performance of companies with lower tax payments despite their relatively higher profitability, because in high tax quantiles, the share of tax evasion was 12 percent.

4. Conclusion

With the decline in oil revenues, the share of taxes in government revenues has increased sharply in recent years, such that the growth rate of tax revenues has grown by more than 50 percent annually in the last three years. However, the reality is that the dynamics of tax revenues depend on trust between taxpayers and the government. By establishing tax justice (optimal tax rate based on the principle of ability to pay and benefit) and tax efficiency (spending taxes on economic drivers), the ability and willingness to pay taxes on the part of taxpayers is increased and the cost of tax collection by the government is minimized. For this reason, one of the most important goals of the system's general policies is to achieve higher tax revenues while considering tax justice. Therefore, the present study

examines the contribution of tax justice to the tax gap using statistics from 113 listed companies over 2011-2023. The results show that during the period 2015-2023, approximately 55 percent of the tax gap can be explained by tax justice components, and the Machado-Mata approach shows that in low tax quantiles, the contribution of tax evasion to the tax gap is 86 percent, and in high tax quantiles, the contribution of the tax justice component is higher and equal to 76 percent. Examining the contribution of the gap due to tax justice in the second period (2019-2023) compared to the first period (2011-2017) shows that in high tax quantiles, the contribution due to tax justice has increased significantly, so that in the top 4 tax quantiles, the contribution of tax justice has grown by 37 percent, and in the bottom 4 tax quantiles, the contribution of tax justice has increased by 6 percent. Therefore, the most important policy for increasing the tax justice share of the tax gap is to use a comprehensive information system related to the profitability of listed companies, impose heavy fines in the event of tax evasion, and fundamentally revise the policy of tax incentives and discounts.

Acknowledgments

The authors extend their sincere gratitude to the anonymous peer reviewers for their insightful critiques and constructive suggestions, which significantly enhanced the clarity and scholarly rigor of this manuscript.

Author Contribution

This research is the result of an academic study, The primary data collection, encompassing all observational and analytical components by the second author and written under the supervision of the first author.

Conflict of Interest

In adherence to ethical publication standards, the authors affirm that there are no conflicts of interest, either personal or financial, that could have influenced the content or conclusions presented in this research.

فصلنامه علمی مطالعات اقتصادی کاربردی ایران
 شاپای چاپی: ۲۵۳۰-۲۳۲۲؛ شاپای الکترونیکی: ۴۷۲۲-۲۳۲۲ - وبسایت نشریه: <https://aes.basu.ac.ir>
 نشریه گروه اقتصاد، دانشکده علوم اقتصادی و علوم اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.
 حق انتشار این مستند، متعلق به نویسنده (گان) آن است. ۱۴۰۵ - ناشر این مقاله، دانشگاه بوعلی سینا است.
 این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.
 Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)

ارزیابی سهم عدالت مالیات در شکاف مالیاتی شرکت های بورسی ایران (۱۴۰۲-۱۳۹۰)

علی فلاحتی^۱، زهرا شیرزور علی آبادی^۲

نوع مقاله: پژوهشی

شناسه دیجیتال: <https://doi.org/10.22084/aes.2025.30951.3792>
 تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۱۹، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۱۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۵
 صص: ۳۲۲-۳۰۱

چکیده

یکی از مهم ترین تعیین کننده های پایداری درآمدهای مالیاتی، برقراری عدالت مالیات است، طوری که تفاوت مالیات مبتنی بر مؤلفه های عدالت مالیات شامل توانایی پرداخت و ساختار مالی بنگاه ها باشد، در این راستا پژوهش حاضر با استفاده از آمارهای ۱۱۳ شرکت بورسی به تفکیک دو گروه از صنایع با مالیات نسبی بالاتر و پایین تر طی دوره زمانی ۱۳۹۰-۱۴۰۲ ه.ش. و به کارگیری مدل های تجزیه ماچادو-متا و اکساکا-بلیندر به بررسی سهم عدالت مالیاتی در شکاف مالیاتی می پردازد، در جهت بررسی عوامل تعیین کننده اجتناب مالیاتی از متغیر وابسته مالیات مؤثر و متغیرهای مستقل اندازه بنگاه، سودآوری، اهرم مالی و نقدینگی و رهیافت گشتاورهای تعمیم یافته استفاده شده است. نتایج روش گشتاورهای تعمیم یافته نشان می دهد که سودآوری و اندازه شرکت به ترتیب باعث کاهش و افزایش مالیات مؤثر می شوند، اما نتایج تجزیه اکساکا-بلیندر نشان می دهد که سهم عدالت مالیاتی در شکاف مالیاتی سال ۱۴۰۲ برابر با ۹۴٪ و در سال ۱۳۹۴ برابر با ۶۴٪ بوده است. هم چنین نتایج تجزیه ماچادو-متا نشان می دهد که در چهار چندک پایین مالیاتی، سهم عدالت مالیاتی برابر با ۱۴٪ و در چهار چندک بالای مالیاتی این سهم برابر با ۷۶٪ است؛ بنابراین بهبود کیفیت اطلاعات از سودآوری و ساختار مالی شرکت های بورسی و هم چنین تمرکز بر بخشودگی مالیات کارایی محور مهم ترین سیاست ها برای افزایش سهم عدالت مالیاتی در تفاوت مالیات ها است.

کلیدواژگان: عدالت مالیاتی، اجتناب مالیاتی، شکاف مالیاتی، تجزیه ماچادو-متا، تجزیه اکساکا-بلیندر.
طبقه بندی JEL: H26, H21, C21.

۱. دانشیار گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد و حسابداری، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران (نویسنده مسئول).

Email: ali.falahati96@gmail.com

۲. استادیار گروه اقتصاد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.

Email: shirzour@birjand.ac.ir

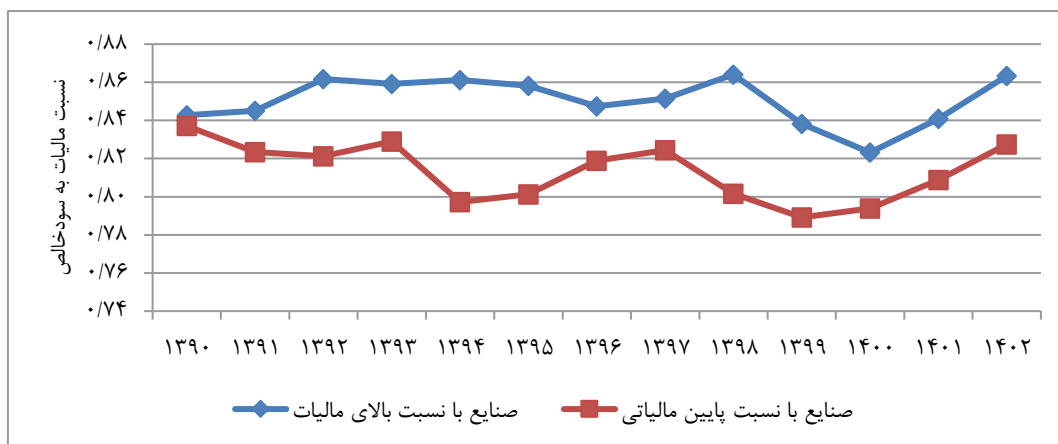
۱. مقدمه

اقتصاد ایران با وجود دارا بودن منابع نفتی به وفور، به دلیل تحریم در سال‌های اخیر با کاهش درآمدهای نفتی مواجه بوده است؛ بنابراین لزوم توجه دولت به درآمد پایدار از قبیل مالیات‌ها بیش از پیش است، طوری که در بند ۱۷ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، بر اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی، و در برنامه هفتم توسعه نیز بر ایجاد تحول در نظام مالیاتی با رویکرد تبدیل مالیات به منبع اصلی تأمین بودجه جاری دولت، ایجاد پایه‌های مالیاتی جدید، جلوگیری از فرار مالیاتی و تقویت نقش هدایت و تنظیم‌گری مالیات در اقتصاد با تأکید بر رونق تولید و عدالت مالیاتی تأکید شده است، بررسی اهداف کمی برنامه هفتم توسعه نیز نشان می‌دهد که دستیابی به نسبت ۱۰٪ مالیات به تولید ناخالص داخلی و نسبت ۸۰٪ مالیات به اعتبارات هزینه‌ای از اهمیت بالایی برخوردار است؛ لذا در راستای سیاست‌های کلی نظام و همچنین وضعیت موجود اقتصاد، درآمدهای مالیاتی کشور براساس آمارهای بانک مرکزی در سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ به ترتیب درآمدهای مالیاتی به اندازه ۵۸، ۶۳ و ۵۲٪ افزایش یافته است؛ همچنین براساس گزارش مالی دولت و مرکز آمار ایران نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی ایران در سال ۱۳۹۵ برابر با ۶/۸٪ و در سال ۱۴۰۱ با وجود افزایش نسبتاً بالای درآمدهای مالیاتی به رقم ۳/۸٪ کاهش یافته است؛ بنابراین مقایسه آمارها با اهداف برنامه‌ریزی شده نشان‌دهنده شکاف نسبتاً بالای ساختار مالیات‌ها با برنامه‌ها دارد؛ بنابراین افزایش سطح درآمدهای مالیاتی برای دستیابی به وضعیت مطلوب اجتناب‌ناپذیر است.

پایداری و رشد درآمدهای مالیاتی در هر اقتصادی به برقراری مؤلفه‌های عدالت مالیاتی در دو بُعد عدالت افقی (مالیات برابر از افراد دارای موقعیت درآمدی برابر) و عمودی (مالیات نابرابر با توجه به تفاوت موقعیت درآمدی) وابسته است، در این صورت تمایل و رضایت به پرداخت مالیات به دلیل عدم وجود تبعیض افزایش می‌یابد؛ لذا در چنین سیستمی، تفاوت مالیات پرداختی بین بنگاه‌ها در هر اقتصادی تابعی از تفاوت در توانایی پرداخت براساس مؤلفه عدالت مالیاتی و تبعیض در مالیات تحت‌عنوان فرار مالیاتی است، از نگاهی دیگر تفاوت مالیات پرداختی میان بنگاه‌ها در دو جزء قابل توضیحی و غیرقابل توضیحی قابل شناسایی است؛ جزء قابل توضیحی ناشی از سودآوری و سیاست‌های منتهی به اجتناب مالیاتی از طریق تغییر ساختار مالی است، به این صورت که هرچه میزان سودآوری بالاتر بوده و تغییرات ساختاری در ترازنامه و صورت سود و زیان برای بهره‌مندی از اجتناب مالیاتی کمتر باشد، مالیات پرداختی نیز به‌طور تناسبی بالاتر است، اما تبعیض مالیاتی ناشی از تفاوت مالیات پرداختی با توجه به برابر بودن سودآوری و سیاست‌های اجتناب مالیاتی مرتبط است، به این صورت که با وجود برابری سود و سایر عوامل، نوعی تفاوت مالیات وجود دارد که تحت‌عنوان فرار مالیاتی قابل اندازه‌گیری است. در جهت بررسی تناسب بین سود خالص و مالیات پرداختی به‌عنوان شاخصی از عدالت مالیاتی، به‌کارگیری آمارهای ۱۱۳ شرکت بورسی که اطلاعات مالی حسابرسی شده آن‌ها در دسترس است، طی دوره زمانی ۱۳۹۰-۱۴۰۲ در نمودار (۱) نشان می‌دهد، تفاوت نسبت لگاریتم مالیات پرداختی حقیقی به لگاریتم سود خالص حقیقی بین دو گروه از صنایع^۱ در سال ۱۳۹۰ تقریباً

۱ صنایع با مالیات بالاتر شامل: صنایع دارویی، فلزی، محصولات برقی، خودرو و ساخت قطعات، سایر محصولات کانی غیرفلزی و فرآورده‌های نفتی است، صنایع با مالیات پایین‌تر شامل صنایع لاستیک و پلاستیک، استخراج کانه‌های فلزی، محصولات غذایی، محصولات شیمیایی، ماشین‌آلات و تجهیزات و صنایع سیمان است.

برابر با ۰/۵۵٪ است و در سال ۱۳۹۴ شکاف به مقدار ۰/۰۶۴٪ افزایش یافته و در سال ۱۴۰۲ به رقم ۰/۰۳۶ تغییر کرده است؛ در واقع به ازای هر واحد سود، مالیات پرداختی صنایع در سال ۱۳۹۴ بسیار متفاوت بوده است، اما این تفاوت‌ها در سال ۱۴۰۰ کاهش پیدا کرده و روندی تقریباً ثابت را تا سال ۱۴۰۲ تجربه کرده است؛ بنابراین، در سال‌های اخیر مؤلفه عدالت مالیات نمود بیشتری در تفاوت مالیات پرداختی صنایع داشته است. یکی از دلایل مهم ثابت بودن شکاف نسبت مالیات به سود در سه سال ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۲، برخورداری بسیاری از صنایع از تخفیف‌های مالیاتی است؛ لذا این مسئله قابل طرح است که آیا شکاف مذکور مبتنی بر عدالت مالیاتی است یا خیر.

نمودار ۱: شکاف نسبت مالیات به سودآوری بین صنایع بورسی

Graph. 1: Tax-to-Profitability gap Among Industrial Stocks

بنابراین، نمودار (۱) نشان می‌دهد که عدم توجه به عدالت مالیاتی یکی از اصلی‌ترین چالش‌ها برای تحقق اهداف سیاست‌های کلی نظام است که این پژوهش برآن است که ضمن بررسی عوامل مؤثر بر مالیات مؤثر پرداختی بنگاه‌های صنعتی، سهم عدالت مالیاتی را در شکاف مالیات پرداختی صنایع بورسی برآورد نماید و سیاست‌هایی را برای بهبود وضعیت موجود ارائه دهد؛ لذا پاسخ به این پرسش که سهم عدالت مالیاتی در تفاوت مالیات پرداختی صنایع بورسی به چه میزان است؟ نوآوری اصلی برای پژوهش حاضر است تا بتوان سیاست‌هایی را برای بهبود پایداری درآمدهای مالیاتی ارائه داد؛ در واقع، پایداری درآمدهای مالیاتی زمانی قابل حصول است که رضایت مالیات‌دهندگان با اجرای عدالت مالیاتی تحقق یابد.

۲. مبانی نظری

مالیات یکی از منابع مهم درآمدهای دولت است که نقش مهمی را در سیاست‌گذاری دولت‌ها دارد، از یک‌طرف دولت با کسب درآمدهای مالیاتی، توانایی دولت در ایجاد و توسعه زیربنایها و همچنین بهبود بازتوزیع منابع در جهت کاهش فقر و نابرابری درآمد افزایش می‌یابد، اما در سمت مؤدیان مالیاتی، افزایش مالیات به مفهوم انتقال قدرت خرید از شخصیت‌های حقیقی و حقوقی به دولت است که باعث نارضایتی خواهد بود. بر همین اساس «منتسکیو»^۱

¹ Montesqio

مالیات را به این صورت تعریف می‌کند که افراد تمایل دارند بخشی از دارایی خود را برای برخورداری و استفاده مطلوب از مابقی دارایی، به دولت بپردازند؛ در واقع، افراد هزینه تأمین مخارج عمومی و حفظ منافع اقتصادی-سیاسی و اجتماعی کشور از جانب دولت را می‌پردازند، و به همین دلیل انتظار دارند که با افزایش مالیات پرداختی، زمینه و شرایط افزایش فعالیت آن‌ها با وجود کیفیت بالای وضعیت اقتصادی-سیاسی و اجتماعی فراهم آید؛ لذا برآیند رضایت دولت در مقابل درآمد مالیاتی بالاتر و نارضایتی نسبت پرداخت مالیات از جانب مؤدیان مالیاتی وابسته به انتظار مؤدیان مالیاتی از بهبود وضعیت و کارایی مالیات در جامعه است. در واقع، اصول یک نظام مالیاتی مطلوب از نظر «آدام اسمیت» (۱۷۷۶) مبتنی بر چهار اصل برابری و عدالت (توجه به توانایی پرداخت مالیات‌دهندگان)، اصل سهل‌الوصول بودن (کسب رضایت نسبی)، اصل معین و مشخص بودن (تعیین دقیق میزان و زمان پرداخت مالیات) و اصل صرفه‌جویی (حداقل هزینه گردآوری مالیات) است و برقراری چهار اصل مذکور در هر اقتصادی عامل پویایی و رشد اقتصادی بالاتر است؛ لذا براساس اصل برابری و عدالت و با توجه به این که توانایی بهره‌مندی و برخورداری کارگزاران اقتصادی از شرایط متفاوت است؛ بنابراین، تعیین سهم پرداخت هر کدام از کارگزاران در تأمین مالی شرایط بهبود یافته مبتنی بر اجرای عدالت مالیاتی است. عدالت مالیاتی به مفهوم عدم تبعیض بین مؤدیان مالیاتی است و هر شخصی که از امکانات بیشتری برخوردار است، باید سهم بیشتری را در تأمین هزینه‌های عمومی داشته باشد (حقیقی فشی و همکاران، ۱۳۹۹).

عدالت مالیاتی مبتنی بر مؤلفه عدالت افقی (مالیات برابر از افراد دارای موقعیت درآمدی برابر) و عدالت عمودی (مالیات نابرابر با توجه به تفاوت موقعیت درآمدی) است؛ بنابراین دو اصل توانایی پرداخت و اصل فایده برای شناسایی افراد مشابه و غیرمشابه وجود دارد، در اصل فایده هر فرد متناسب با فایده‌ای که می‌برد، مالیات پرداخت می‌کند که نمود آن در مالیات بر مصرف است و مصرف برابر منجر به پرداخت مالیات برابر خواهد شد، اصل مبتنی بر نفع با کارایی اقتصادی سازگار است و نسبت به عدالت در توزیع بی‌تفاوت است؛ اما در اصل پرداخت، مالیات براساس توانایی پرداخت تعیین می‌شود، و با توزیع و عدالت اجتماعی سازگارتر است. مالیات بر درآمد نوعی مالیات مبتنی بر توانایی پرداخت است؛ اما در راستای برقراری عدالت مالیاتی، تعیین نرخ مالیات مهم و دارای اهمیت است. عوامل مؤثر بر اجتناب مالیاتی شامل سودآوری، اندازه و اهرم مالی است؛ سودآوری از یک طرف توانایی به پرداخت مالیات بنگاه‌ها را تعیین می‌کند و با افزایش سودآوری مالیات پرداختی افزایش یافته و بنابراین اجتناب مالیاتی کاهش می‌یابد، از طرف دیگر نظریه نمایندگی تعیین‌کننده مالیات پرداختی است، مدیران شرکت‌ها براساس فرضیه پاداش تمایل دارند با کاهش مالیات‌های پرداختی، میزان درآمدهای خود را افزایش دهند؛ بنابراین، با افزایش سودآوری تمایل بنگاه‌ها به پرداخت مالیات به‌طور معنی‌داری کاهش می‌یابد؛ اما در رابطه با اثر اندازه بر اجتناب مالیاتی، دو فرضیه قابل طرح است؛ «واتس» و «زیممن»^۱ (۱۹۸۶) در رابطه با فرضیه هزینه سیاسی بیان می‌کنند که شرکت‌های بزرگ‌تر، فشار مالیاتی بیشتری را متحمل می‌شوند؛ چراکه شرکت‌های بزرگ تحت بررسی‌های دقیق دولت‌ها هستند، به همین دلیل این گروه از شرکت‌ها قادر به پرداخت مالیات‌های بیشتری هستند، اما در مقابل «سالامون» و «سیگفرد»^۲ (۱۹۷۷) در فرضیه نفوذ سیاسی بیان می‌کنند که شرکت‌های بزرگ دارای قدرت چانه‌زنی

¹ Watts & Zimmerman

² Solomon & Sigfrid

بیشتری در مقابل دولت هستند، به همین دلیل، هرچه اندازه آن‌ها بزرگ‌تر باشد، مالیات کمتری به‌طور نسبی می‌پردازند. در نهایت نسبت اهرم مالی نشان‌دهنده توانایی شرکت برای برآوردن تمام بدهی‌ها است. شرکت‌هایی با نسبت‌های اهرمی بالاتر از هزینه‌های بهره بروی بدهی‌ها برای کاهش میزان مالیات بر درآمد استفاده می‌کنند (مینیک و توگا، ۲۰۱۰)؛ لذا اغلب شرکت‌ها تمایل دارند برای کاهش مالیات، از اهرم مالی استفاده نمایند، لذا افزایش اهرم مالی باعث کاهش مالیات پرداختی می‌شود.

۳- پیشینه پژوهش

«سعیدی» و «حسینی» (۱۴۰۳) اثر اهرم مالی و نقدینگی را بر اجتناب مالیاتی در شرکت‌های بورسی تهران در دوره زمانی ۱۴۰۱-۱۳۹۵ در ۹۷ شرکت مورد بررسی قرار می‌دهند، نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که نقدینگی اثر منفی و اهرم مالی اثر مثبت بر اجتناب مالیاتی دارد. «بیات مانیزانی» (۱۴۰۳) در پژوهشی با استفاده از رهیافت رگرسیون چندمتغیره رابطه بین نسبت جریان نقدی را با اجتناب مالیاتی مورد بررسی قرار می‌دهد، با در نظر گرفتن آمارهای ۱۳۴ شرکت بورسی طی دوره ۱۴۰۱-۱۳۹۵ نشان می‌دهد که رابطه‌ای معنی‌دار بین جریان نقد و اجتناب مالیاتی وجود دارد.

«طاهری» و «جلیلی» (۱۴۰۲) در پژوهشی برای ۱۷۱ شرکت پذیرفته شده بورسی طی دوره زمانی ۱۴۰۰-۱۳۹۶ و با به‌کارگیری رهیافت رگرسیون چندمتغیره نشان می‌دهند که اندازه شرکت و اهرم مالی اثر منفی و معنی‌داری را بر نرخ مؤثر مالیاتی دارند، اما بازده دارایی اثر مثبتی و نامعنی‌داری را بر نرخ مؤثر مالیاتی دارند. «فخار» و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی برای ۹۹ شرکت فعال بورسی طی دوره زمانی ۱۳۹۹-۱۳۸۷ و به‌کارگیری رویکرد استپ وایز در جهت انتخاب رگرسیون معتبر به بررسی عوامل مؤثر بر اجتناب مالیاتی می‌پردازند، نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که اندازه شرکت، دارایی نامشهود و نسبت نقدینگی اثر منفی و معنی‌داری را بر اجتناب مالیاتی دارد. «فلاح سوجه» و همکاران (۱۴۰۲) عوامل مؤثر بر اجتناب مالیاتی را با استفاده از رهیافت معادلات رگرسیون ساختاری خطی مورد بررسی قرار می‌دهند، آن‌ها در مطالعه خود از آمار شرکت‌های بورسی طی دوره زمانی ۱۳۹۸-۱۳۹۳ و رهیافت داده‌های پانل استفاده می‌کنند، نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که اندازه شرکت، اهرم مالی و بازدهی دارایی‌ها اثر منفی و معنی‌داری را بر اجتناب مالیاتی دارد.

«نمازیان» و همکاران (۱۴۰۱) به بررسی اثر نرخ مؤثر مالیاتی و کیفیت حاکمیت شرکتی بر اجتناب مالیاتی در شرکت‌های بورسی طی دوره زمانی ۱۳۹۷-۱۳۸۲ با استفاده از رهیافت داده‌های پانل می‌پردازند، نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که اهرم مالی، اندازه شرکت و دارایی‌های ثابت مشهود به‌ترتیب اثر مثبت، منفی و منفی بر اجتناب مالیاتی دارند. «اسکندری» و «درستان» (۱۴۰۱) نقش سودآوری، اهرم مالی و مدیریت سود را بر اجتناب مالیاتی در ۱۵۹ شرکت بورسی برای دوره زمانی ۱۳۹۹-۱۳۹۰ مورد بررسی قرار می‌دهند، نتایج آن‌ها نشان می‌دهد که اهرم مالی اثر مثبت و معنی‌داری را بر اجتناب مالیاتی دارد، اما سودآوری اثر منفی و معنی‌داری را بر اجتناب مالیاتی دارد.

¹ Minnick & Noga

«عزیزی» و «جوکار» (۱۴۰۰) به بررسی نقش تعدیلی اندازه شرکت بر اجتناب مالیاتی طی دوره زمانی ۱۳۹۸-۱۳۸۷ برای ۱۲۰۰ شرکت پذیرفته شده بورس با استفاده از رهیافت معادلات ساختاری می‌پردازند، نتایج مطالعات آن‌ها نشان می‌دهد که هرچه اندازه شرکت بزرگ‌تر باشد، رابطه بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و اجتناب مالیاتی قوی‌تر می‌شود. «دودکانلوی میلان» و «صدیقی» (۱۴۰۰) در بررسی اثر بدهی و جریان‌های نقدی بر اجتناب مالیاتی از آمارهای بورس اوراق بهادار تهران برای دوره زمانی ۱۳۹۸-۱۳۹۳ و تعداد ۷۷ شرکت استفاده می‌کنند، نتایج به‌کارگیری داده‌های تابلویی نشان می‌دهد که افزایش نسبت بدهی باعث افزایش اجتناب مالیاتی و کاهش در مالیات‌های پرداختی شده است، اما جریان نقدی اثر معنی‌داری را بر اجتناب مالیاتی ندارد.

«قادری» و همکاران (۱۳۹۷) عوامل مالی و غیرمالی مؤثر بر شکاف مالیاتی را در ۷۹ شرکت برای دوره زمانی ۱۳۸۵-۱۳۹۵ با استفاده از رویکرد الگوسازی معادلات ساختاری مورد بررسی قرار می‌دهند، نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که عوامل مالی از قبیل سودآوری، وجوه نقد، نسبت اهرمی اثر مثبت و معنی‌داری را بر شکاف مالیاتی دارد، اما عوامل غیرمالی از قبیل اندازه شرکت، عمر شرکت و نوع مؤسسه حسابداری اثر منفی و نامعناداری را بر شکاف مالیاتی دارد. «قوی‌پنجه» و «قریب» (۱۳۹۷) رابطه بین محدودیت در تأمین مالی و اجتناب مالیاتی را در ۱۰۲ شرکت بورس طی دوره زمانی ۱۳۹۴-۱۳۸۸ با استفاده از رهیافت داده‌های پانل مورد بررسی قرار می‌دهند؛ نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که اندازه شرکت، اهرم مالی و بازدهی دارایی اثر معنی‌داری را بر اجتناب مالیاتی ندارد.

«آپریانی» و همکاران^۱ (۲۰۲۴) با استفاده از آمارهای شرکت‌های بورسی صنایع غذایی و آشامیدنی طی دوره ۲۰۱۹-۲۰۲۳ و با استفاده از رهیافت رگرسیون چندمتغیره، اثر سودآوری و اهرم مالی را بر اجتناب مالیاتی مورد بررسی قرار می‌دهند، نتایج برآوردها نشان می‌دهد که سودآوری و اهرم مالی اثر معنی‌داری را بر اجتناب مالیاتی ندارد. «مدیتی» و همکاران^۲ (۲۰۲۴) اثر اهرم مالی و سودآوری را بر اجتناب مالیاتی ۴۵ شرکت اندونزیایی برای دوره زمانی ۲۰۲۲-۲۰۲۰ با استفاده از رهیافت رگرسیون مورد بررسی قرار می‌دهند، نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که اهرم مالی اثر منفی و سودآوری اثر مثبت و معنی‌داری را بر مالیات پرداختی دارد. «حسین» و همکاران^۳ (۲۰۲۴) اثر اندازه شرکت، سودآوری و اهرم مالی را بر اجتناب مالیاتی با استفاده از آمارهای بنگلادش طی دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۰۹ و به‌کارگیری رهیافت FMOLS مورد بررسی قرار می‌دهند، نتایج مطالعات آن‌ها نشان می‌دهد که اندازه شرکت‌ها، اهرم مالی و سودآوری باعث افزایش اجتناب مالیاتی شده است. «لوکات کاپراس» و همکاران^۴ (۲۰۲۴) به این پرسش پاسخ می‌دهند که، آیا اجتناب مالیاتی علت دست‌کاری داده‌های مالی است، به‌کارگیری آمارهای ۶۳ شرکت رومانی طی دوره زمانی ۲۰۲۱-۲۰۱۶ نشان می‌دهد که درآمد مدیریتی و بازدهی دارایی‌ها باعث کاهش مالیات مؤثر شده است و اندازه شرکت اثر معنی‌داری را بر مالیات مؤثر ندارد. «ساری» و «راملی»^۵ (۲۰۲۳) اثر اهرم مالی و اندازه شرکت را بر اجتناب مالیاتی مورد بررسی قرار می‌دهند، آن‌ها در پژوهش خود از

¹ Apriani et al.

² Mediaty et al.

³ Hossain et al.

⁴ Lucut Capras et al.

⁵ Sari & Ramli

آمارهای ۴۵ شرکت صنعتی طی دوره زمانی ۲۰۲۲-۲۰۲۰ برای آندونزی استفاده می‌کنند، نتایج برآوردها نشان می‌دهد که اندازه شرکت و اهرم مالی اثر مثبتی را بر اجتناب مالیاتی دارد.

«چوایی» و همکاران^۱ (۲۰۲۲) در پژوهشی برای شرکت‌های صنعتی فرانسه طی دوره زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۰ نشان می‌دهند که شرکت‌هایی که فعالیت‌های مبتنی بر رویه‌های مسئولیت اجتماعی انجام می‌دهند، نسبت به سایرین اجتناب مالیاتی بیشتری دارند، «سانداگ» و همکاران^۲ (۲۰۲۲) اثر سودآوری و اندازه شرکت بر اجتناب مالیاتی طی دوره زمانی ۲۰۲۱-۲۰۱۹ را مورد بررسی قرار می‌دهند، نتایج نشان می‌دهد که مهم‌ترین عامل مؤثر بر اجتناب مالیاتی، اندازه بنگاه است.

«دانگ» و همکاران^۳ (۲۰۲۱) در پژوهشی برای ۳۶۹ شرکت ویتنامی طی دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۰۸ نشان می‌دهند که اندازه اثر منفی بر اجتناب مالیاتی دارد، اهرم مالی و نسبت دارایی بلندمدت کمتر اثر مثبتی بر اجتناب مالیاتی دارد، «الکردی» و «ماردینی»^۴ (۲۰۲۱) نقش ساختار مالکیت را بر اجتناب مالیاتی مورد بررسی قرار می‌دهند، آن‌ها برای مطالعه خود از آمارهای ۳۴۸ شرکت اردن طی دوره زمانی ۲۰۱۷-۲۰۱۲ استفاده می‌کنند و نشان می‌دهند که مالکیت خارجی اثر مثبت بر سیاست اجتناب مالیاتی دارد. «دارسانی» و «سوکارتا»^۵ (۲۰۲۱) اثر سودآوری، اهرم مالی و شدت سرمایه را بر اجتناب مالیاتی طی دوره زمانی ۲۰۱۹-۲۰۱۵ با استفاده از رهیافت گشتاورهای تعمیم‌یافته را در آندونزی مورد بررسی قرار می‌دهند، نتایج برآوردها نشان می‌دهد که سودآوری و شدت سرمایه اثر مثبت بر اجتناب مالیاتی دارند، درحالی‌که اهرم مالی اثر معنی‌داری بر اجتناب مالیاتی ندارند. «یحیی» و «یوسف»^۶ (۲۰۲۰) با استفاده از آمارهای شرکت‌های بیمه کشور نیجریه برای دوره زمانی ۲۰۱۸-۲۰۱۰ و به‌کارگیری رهیافت گشتاورهای تعمیم‌یافته نشان می‌دهد که اندازه بنگاه و اهرم مالی اثر مثبتی را بر اجتناب مالیاتی دارد، درحالی‌که اندازه بنگاه اثر منفی بر اجتناب مالیاتی دارد. «سوسیارتی» و همکاران^۷ (۲۰۲۰) با استفاده از شواهد آماری بورس آندونزی برای دوره زمانی ۲۰۱۸-۲۰۱۲ و رهیافت داده‌های پانل اثر اهرم مالی و شدت سرمایه را بر اجتناب مالیاتی مورد بررسی قرار می‌دهند، نتایج برآوردها نشان می‌دهد که اهرم مالی اثر معنی‌داری را بر اجتناب مالیاتی ندارد، شدت سرمایه اثر منفی بر اجتناب مالیاتی دارد.

مروری بر مطالعات انجام‌شده نشان می‌دهد که اغلب مطالعات بر بررسی اثرات مؤلفه‌های اثرگذار بر مالیات متمرکز شده‌اند، درحالی‌که مطالعه حاضر علاوه بر بررسی عوامل مؤثر بر اجتناب مالیاتی، سهم عدالت مالیاتی را در تفاوت مالیات بین شرکت‌های بورسی تعیین و برآورد می‌نماید؛ درواقع، هدف سیاست‌های کلی نظام دست‌یابی به ساختاری از مالیات است که عدالت مالیاتی بالاترین سهم را در مالیات داشته باشد و این مطالعه قادر به پاسخ به این پرسش است که، آیا نظام مالیات در سال‌های اخیر در راستای این هدف بوده است، یا خیر و به‌همین دلیل این مطالعه دارای نوآوری است.

¹ Chouaibi et al.

² Sandag et al.

³ Dang et al.

⁴ Alkurdi & Mardini

⁵ Darsani & Sukartha

⁶ Yahaya & Yusuf

⁷ Suciarti et al.

۴. تصریح مدل و روش پژوهش

با مروری بر اصول نظام مالیات مطلوب، عدالت مالیات باوجود شکاف مالیاتی کاملاً سازگار است، به این صورت که تفاوت مالیات‌ها براساس تفاوت سودآوری به‌عنوان مهم‌ترین مؤلفه برخورداری از وضعیت اقتصادی-اجتماعی بهبودیافته قابل توضیح است؛ به عبارتی شکاف مالیاتی تا سطحی قابل‌پذیرش است که تفاوت شاخص‌های بهره‌مندی از وضعیت اقتصادی آن‌را تعیین می‌کند، اما واقعیت آن است که فرار مالیاتی، اجتناب مالیاتی و تبعیض مالیاتی ازجمله عوامل مؤثر بر شکاف مالیاتی هستند، که می‌تواند بخش نسبت بالایی از شکاف مالیاتی بین شخصیت‌های جامعه را توضیح دهد. اجتناب مالیاتی مبتنی بر سیاست‌هایی است که ساختار مالی آن‌را تعیین می‌کند، که قابل اندازه‌گیری هستند و این عوامل شامل: اندازهٔ بنگاه، نسبت اهرم مالی، سهم بدهی جاری و نسبت دارایی‌های نامشهود هستند؛ لذا چون این عوامل قابل اندازه‌گیری هستند، بنابراین شکاف مالیاتی ناشی از آن‌ها نیز قابل تعیین است، اما شکاف مالیاتی ناشی از فرار مالیاتی و تبعیض مالیاتی قابل اندازه‌گیری نیست و به‌همین دلیل در ادبیات اقتصادی تحت‌عنوان عوامل غیرقابل توضیحی مطرح هستند. مدل‌های تجزیهٔ «بلیندر» و «اکساکا»^۱ (۱۹۷۳) (شکاف در میانگین مالیات) و مدل تجزیهٔ ماچادو متا^۲ (شکاف در کل توزیع مالیات) ازجمله مدل‌هایی هستند که قادرند، شکاف مالیاتی موجود را به دو جزء شکاف ناشی از اجتناب مالیاتی و توانایی پرداخت (مؤلفه‌های عدالت مالیاتی) و جزء شکاف ناشی از عوامل ناکارا مانند تبعیض و فرار مالیاتی تفکیک نماید. معادله (۱) مدل دو بخشی تجزیهٔ بلیندر و اکساکا (۱۹۷۳) است. این مدل تفاوت مالیات بین دو گروه را به دو بخش تقسیم می‌نماید؛ بخش اول، اختلاف مالیات ناشی از مؤلفه‌های اجتناب مالیاتی و توانایی پرداخت است که شامل: سودآوری، اهرم مالی، اندازهٔ شرکت، نقدینگی و نسبت بدهی جاری است؛ و بخش دوم، شکاف ناشی از فرار مالیاتی و تبعیض مالیاتی است که تحت‌عنوان جزء غیرقابل توضیحی شناسایی شده است.

$$R = (x_h - x_l)' \hat{\beta}_h + x_l' (\hat{\beta}_h - \hat{\beta}_l) \quad (1)$$

در رابطه (۱)، R شکاف مالیات بین دو گروه صنایع^۳ مورد بررسی است، X متغیرهای توضیحی است که شامل مؤلفه‌های تعیین‌کنندهٔ اجتناب مالیاتی و توانایی پرداخت است، β ضرایب برآوردی برای عوامل مؤثر بر مالیات در دو گروه از صنایع است. کاربرد رهیافت رگرسیون چندک منجر به ارائه نتایج تجزیهٔ ماچادو-متا خواهد شد که به‌صورت رابطه (۲) است:

$$\begin{aligned} Q_{\theta}(t_h|x_h) - Q_{\theta}(t_l|x_l) & \\ &= [Q_{\theta}(t_h|x_h) - Q_{\theta}(x_l\hat{\beta}_h)] \\ &+ [Q_{\theta}(x_l\hat{\beta}_h) - Q_{\theta}(t_l|x_l)] \end{aligned} \quad (2)$$

¹ Oaxaca-Blinder

² Machado-Mata

^۳ صنایع گروه اول، شامل: صنایع دارویی، فلزی، محصولات برقی، خودرو و ساخت قطعات، سایر محصولات کانی غیرفلزی و فرآورده‌های نفتی است؛ صنایع گروه دوم، شامل: صنایع لاستیک و پلاستیک، استخراج کانه‌های فلزی، محصولات غذایی، محصولات شیمیایی، ماشین آلات و تجهیزات و صنایع سیمان است.

در معادله (۲)، $Quant_{\theta}(t_i|x_i)$ برآورد چندک θ ام شرطی t_i را به شرط x_i نشان می‌دهد و جزء اول دلالت بر شکاف مالیاتی ناشی از مؤلفه عدالت مالیاتی و جزء دوم ناشی از فرار مالیاتی و تبعیض است. مدل‌سازی پژوهش حاضر به این صورت است که در راستای برآورد مدل‌های تجزیه (۱) و (۲)، ابتدا ضرایب β در معادله (۱) با استفاده از مدل برآورد عوامل اثرگذار بر مالیات مؤثر شرکت‌های بورسی با کاربست رویکرد گشتاورهای تعمیم‌یافته برای دو گروه از صنایع برآورد می‌شود، لذا با استناد به مطالعات پیشین و مبانی نظری عوامل اثرگذار بر مالیات مؤثر به صورت رابطه (۳) قابل تعیین است:

$$tax_{it} = \beta_0 + \beta_1 pro_{it} + \beta_2 ass_{it} + \beta_3 lev_{it} + \beta_4 cas_{it} + \beta_5 deb_{it} + \beta_6 invi_{it} + \beta_7 icnco_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

در رابطه (۳)، نسبت درآمد مالیاتی به سود قبل از مالیات (tax) براساس ادبیات نظری و پیشینه پژوهش تحت تأثیر نسبت بازدهی دارایی به صورت سود خالص به کل دارایی (pro)، اندازه شرکت به صورت لگاریتم طبیعی کل دارایی‌ها (ass)، نسبت اهرم مالی است که به صورت نسبت بدهی به دارایی (lev)، نسبت نقدینگی به صورت نسبت نقدینگی به دارایی (cas)، نسبت بدهی جاری به بدهی کل (deb)، نسبت دارایی نامشهود به کل دارایی (invi) و نسبت درآمد به کل دارایی (inco) است، با برآورد رابطه (۳) برای دو گروه از صنایع با مالیات بالاتر (صنایع لاستیک و پلاستیک، استخراج کانه‌های فلزی، محصولات غذایی، محصولات شیمیایی، ماشین‌آلات و تجهیزات و صنایع سیمان) و پایین‌تر (صنایع دارویی، فلزی، محصولات برقی، خودرو و ساخت قطعات، سایر محصولات کانی غیرفلزی و فرآورده‌های نفتی)، دو نوع ضرایب β و دو گروه از متغیرهای قابل تعیین معادله (۳) در دسترس هستند؛ لذا برآورد رابطه (۱) و (۲) با استفاده از مدل‌های تجزیه اکساکا-بلیندر و ماچادو-متا امکان‌پذیر است. برای گردآوری داده‌های مرتبط با هر متغیر با توجه در دسترس بودن گزارشات مالی شرکت‌ها، از گزارشات مالی حسابرسی شده منتهی به اسفندماه هر سال ۱۱۳ شرکت بورسی طی دوره ۱۴۰۲-۱۳۹۰ استفاده شده است، این گزارشات حسابرسی شده مالی در سایت کدال در دسترس هستند.

۵. تحلیل نتایج

۵-۱. برآورد مدل با استفاده از رهیافت گشتاورهای تعمیم‌یافته

باتوجه به ساختار ناهمگن شرکت‌های بورسی ابتدا آزمون‌های مانایی و آزمون F لیمر انجام شده است و نتایج تأییدی بر وجود مانایی در تمام متغیرها با توجه به نسبی بودن آن‌ها و همچنین رد فرضیه صفر F لیمر مبنی بر همگن بودن داده‌ها است؛ لذا برآورد مدل به روش داده‌های پانل امکان‌پذیر است. عکس‌العمل متفاوت مؤدیان مالیات در صنایع با مالیات بالاتر در مقایسه با صنایع با مالیات پایین‌تر، لزوم دو برآورد را برای بررسی عوامل مؤثر بر مالیات مؤثر را مطرح می‌کند، که نتایج آن در جدول (۱) آمده است. براساس برآوردهای به دست آمده، افزایش سودآوری در شرکت‌های بورسی باعث کاهش معنی‌داری در نسبت مالیات مؤثر شده است، یکی از دلایل اصلی برای منفی بودن اثر سودآوری وجود سیستم مالیات تنازلی است، که با افزایش سودآوری، مالیات به همان اندازه افزایش نیافته است؛ این اثر در شرکت‌های با مالیات پرداختی بالاتر، نسبتاً بالاتر بوده است و این نشان‌دهنده مقاومت صنایع با مالیات بالاتر در هنگام افزایش سود است، علاوه بر این تأییدی بر پتانسیل بالای پرداخت مالیات

در صنایع با مالیات بالاتر است. نتایج برآوردها نشان می‌دهد که با افزایش اندازه بنگاه، مالیات مؤثر پرداخت شده توسط بنگاه افزایش یافته است، و در صنایع با مالیات بالاتر، اثر اندازه بالاتر بوده است، و تأییدی بر فرضیه هزینه سیاسی است؛ چراکه اطلاعات آن‌ها به‌طور واضح‌تری در دسترس قرار می‌گیرد، و به‌همین دلیل فرار مالیاتی در آن‌ها کمتر و مالیات بیشتری را پرداخت می‌کنند.

جدول (۱): برآورد مدل به روش گشتاورهای تعمیم‌یافته

Tab. 1: Model Estimation by Generalized Method of Movement

متغیرها	صنایع گروه اول		صنایع گروه دوم	
	ضرایب	مقدار احتمال	ضرایب	مقدار احتمال
وقفه مالیات مؤثر	۰/۱۳۳	۰/۰۰	۰/۰۵۲	۰/۰۵۵
سودآوری	-۰/۰۴۹	۰/۰۰	-۰/۰۲۶	۰/۰۰
اندازه شرکت	۰/۰۴۶	۰/۰۰	۰/۰۲	۰/۰۰
اهرم مالی	-۰/۰۶۲	۰/۰۰	۰/۰۳۴	۰/۰۱
نقدینگی	۰/۰۰۰	۰/۹۲۷	۰/۰۰۲	۰/۰۰
نسبت درآمد عملیاتی	۰/۰۲	۰/۰۰	۰/۰۳	۰/۰۰
نسبت دارایی نامشهود	۰/۰۰۰۱	۰/۸۹۸	۰/۰۰۳	۰/۴۱
نسبت بدهی جاری	۰/۱۰۵	۰/۰۰	۰/۰۴۵	۰/۰۱
عرض از مبدأ	-۰/۰۰۳	۰/۸۸۹	۰/۰۵۷	۰/۲۱
آزمون سارگان	۳/۵۶	۰/۷۷	۳۶/۷۵	۰/۹۹
آزمون AR(1)	-۳/۰۴	۰/۰۰	-۳/۱	۰/۰۰۲
آزمون AR(2)	-۰/۳۵	۰/۷۲	۰/۰۳۲	۰/۹۷

*** معنی‌داری در سطح خطای ۱٪، مقادیر داخل پرانتز آماره Z هستند.

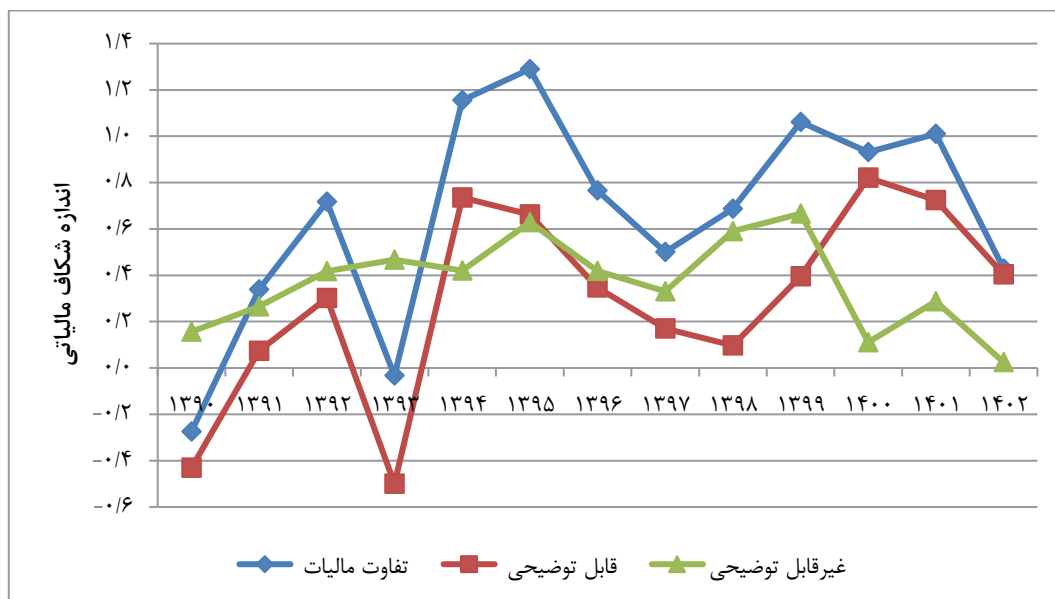
اهرم مالی به‌صورت نسبت بدهی به دارایی تعریف شده است، اهرم مالی نشان‌دهنده توانایی بنگاه‌ها در بازپرداخت بدهی‌ها از طریق دارایی‌ها است، به این صورت که هرچه نسبت بدهی برای بنگاهی بالاتر باشد، از نگاه اعتباردهندگان، تأمین مالی از ریسک بالایی برخوردار است؛ بنابراین اهرم مالی بر هزینه بهره بالاتر در بنگاه دلالت می‌کند، و با افزایش هزینه‌ها، سود بنگاه کاهش یافته و مالیات پرداختی به‌طور معنی‌داری کاهش می‌یابد. اهرم مالی به‌عنوان نسبی است که نشان می‌دهد چه میزان از دارایی‌های بنگاه به‌واسطه وام و بدهی تأمین شده است (اوکتاویانی و مانیدر، ۲۰۱۷). براساس مطالعات «واردنی» و «مورسیاتی» (۲۰۲۲) شرکت‌ها برای کاهش سود مشمول مالیات، از بدهی و هزینه بهره متناسب با آن برای کاهش مالیات استفاده می‌کنند؛ لذا تعیین بهینه اهرم مالی با دو شرایط پریسک و مالیات پرداختی کمتر از مهم‌ترین دغدغه‌های مدیران است. نتایج برآوردها در رابطه با اثر اهرم مالی بر مالیات مؤثر پرداختی نشان می‌دهد که اهرم مالی باعث افزایش مالیات مؤثر در شرکت‌های با مالیات پایین‌تر شده است، اما اثر منفی بر مالیات مؤثر صنایع با مالیات بالاتر دارد؛ در واقع، در شرکت‌های با مالیات پرداختی بالاتر، مزیت مالیاتی مهم‌تر از ریسک تأمین مالی است و به‌همین دلیل از ظرفیت اهرم مالی برای کاهش مالیات استفاده می‌کنند، اما در شرکت‌های با مالیات پایین‌تر، ریسک تأمین مالی از اولویت بالاتری برخوردار است.

نقدینگی یکی از متغیرهای تعیین‌کننده ساختار مالی بنگاه‌ها است، که دلالت بر توانایی بنگاه‌ها در پرداخت تعهدات کوتاه‌مدت دارد؛ به این صورت که هرچه میزان نقدینگی در بنگاهی افزایش یابد، توانایی پرداخت مالیات به‌عنوان یکی از تعهدات مالی افزایش می‌یابد، نتایج برآوردها نشان می‌دهد که افزایش نقدینگی باعث افزایش مالیات مؤثر شده است، نقدینگی از یک طرف به منابع راکد بدون درآمد بنگاه اطلاق می‌شود که باعث کاهش سود قبل از مالیات می‌شود، اما از طرف دیگر به دلیل توانایی پرداخت آنی با منابع در دسترس، سهولت مالیات پرداختی افزایش می‌یابد؛ بنابراین، مالیات مؤثر افزایش می‌یابد. اما این اثر در صنایع گروه اول معنی‌دار نبوده است؛ چراکه مالیات پرداختی این گروه از بنگاه‌ها در سطح بالایی قرار دارد و هزینه فرصت منابع راکد شرکت افزایش می‌یابد، لذا نقدینگی راکد در این گروه از شرکت‌ها تغییرات معنی‌داری را در مالیات مؤثر ایجاد نمی‌کند. یکی از عناصر مهم دارایی‌های هر بنگاهی، دارایی نامشهود است که ملموس و قابل مالیات‌گذاری نیست؛ واقعیت آن است که ارزش بسیاری از دارایی‌های نامشهود به‌طور ذهنی تعیین می‌شود، یکی از مصادیق مهم برای دارایی‌های نامشهود، برندهای تجاری است که باعث نوعی اختلاف قیمت در محصولات خواهد شد، به‌همین دلیل باعث افزایش سود قبل از مالیات می‌شوند، اما قابل مالیات‌گذاری نیستند. نتایج برآوردها نشان می‌دهد که افزایش سهم دارایی نامشهود از کل دارایی‌ها اثر معنی‌داری را بر مالیات پرداختی ندارد. یکی از سیاست‌های مهم دولت‌ها در سال‌های اخیر کاهش مالیات بر تولید بوده است؛ به‌طوری‌که در سه سال اخیر، سالانه ۵٪ مالیات بر تولید کاهش یافته است، اما درآمدهای عملیاتی به‌راحتی قابل مالیات‌گذاری هستند. نتایج برآوردها نشان می‌دهد که نسبت درآمدهای عملیاتی اثر مثبت و معنی‌داری را بر مالیات مؤثر پرداختی دارد؛ به این واسطه هرچه سهم درآمدهای عملیاتی افزایش یابد، مالیات مؤثر به‌طور معنی‌داری افزایش می‌یابد، و در صنایع با مالیات بالاتر، اثر کمتر است و برسیستم مالیات تنازلی دلالت دارد. درنهایت ترکیب بدهی نیز می‌تواند بر مالیات پرداختی اثر معنی‌داری داشته باشد، به این صورت بدهی بلندمدت نسبت به بدهی جاری اثر متفاوتی را بر مالیات خواهد داشت، چراکه بدهی‌های جاری تعهدی بوده و از محل دارایی‌ها تسویه می‌شوند. براساس برآوردها، افزایش نسبت بدهی جاری اثر مثبت و معنی‌داری را بر مالیات مؤثر دارد، به این صورت که هرچه نسبت بدهی جاری در ترازنامه شرکت‌ها افزایش یابد، نرخ کاهش مالیات در مقابل نرخ کاهش سود قبل از مالیات کمتر بوده است و درواقع مزیت مالیاتی بدهی جاری دارای کارکرد مؤثر برای بنگاه‌ها نبوده است، و در صنایع با مالیات پرداختی بالاتر، این اثر افزایش یافته است؛ چراکه بدهی جاری در این گروه از صنایع که دارای ریسک بالاتری هستند، کاهش بیشتری را در سود قبل از مالیات ایجاد می‌کند و برای آن‌ها صرفه مالیاتی ایجاد نمی‌کند. آزمون‌های اعتبار مدل مبنی بر استفاده از آزمون سارگان و آرانو-باند نیز تأییدی بر اعتبار نتایج به‌دست آمده است؛ چراکه فرضیه صفر آزمون سارگان تأیید شده است و فرضیه صفر $AR(1)$ رد شده است و فرضیه صفر $AR(2)$ تأیید شده است و بر اعتبار وقفه اول مدل دلالت دارد.

۲-۵. مدل تجزیه

واقعیت آن است که دولت‌ها به‌دنبال حداکثر درآمد مالیاتی با استفاده از قوانین هستند، اما مالیات‌دهندگان تمایل دارند که با استفاده از خلأهای قانونی، مالیات پرداختی خود را کاهش دهند که در برآورد عوامل مؤثر بر مالیات

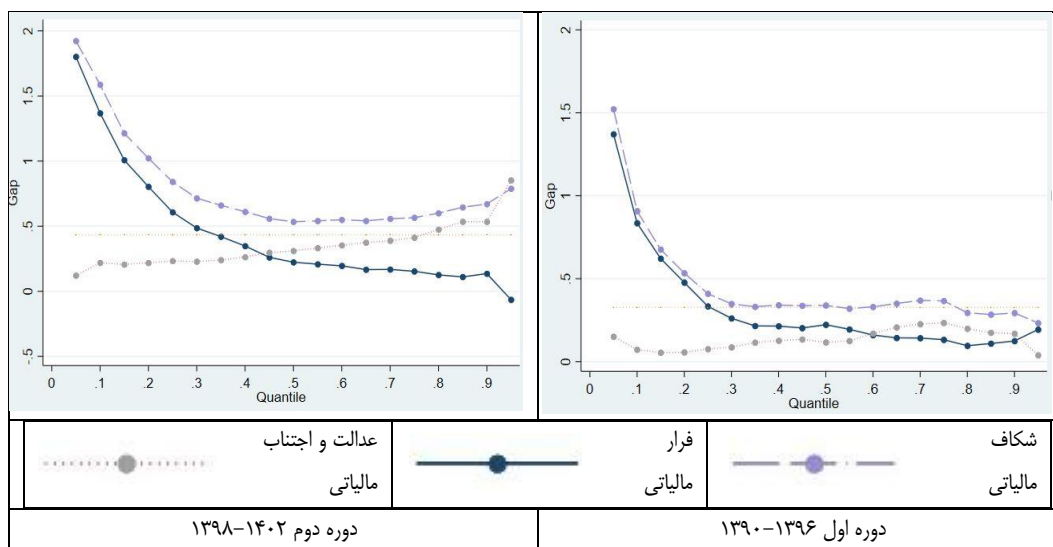
پرداختی به آن‌ها پرداخته شده است، اما پاسخ به این پرسش که آیا تفاوت مالیات بین بنگاه‌ها ناشی از فعالیت‌های اجتناب مالیاتی و یا قوانین مالیاتی و سودآوری بالاتر و یا ناشی از فرار مالیاتی است، مهم و دارای ارزش است. در این راستا از رهیافت مدل‌های تجزیه استفاده می‌شود. با برآورد ضرایب β برای دو گروه از صنایع با مالیات‌های بالاتر و پایین‌تر در جدول (۱) و هم‌چنین ویژگی‌های آماری گزارش‌شده در گزارش‌های حسابرسی شده شرکت‌های بورسی، مدل‌های تجزیه قابل برآورد هستند؛ به عبارتی در نتایج مدل‌های تجزیه از ضرایب جدول (۱) نیز استفاده می‌شود. نمودار (۲) نتایج برآورد مدل به روش تجزیه اکساکا را نشان می‌دهد که بیشترین شکاف مالیاتی در سال ۱۳۹۵ وجود داشته است، و بعد از آن روندی نوسانی متمایل به کاهش را تجربه کرده است، واقعیت آن است که در سال ۱۳۹۴ حدود ۴۰٪ از شکاف مالیاتی بین صنایع مورد بررسی ناشی از فرار مالیاتی بوده است؛ به عبارتی، صنایع با مالیات پرداختی بالاتر، فرار مالیاتی کمتری را تجربه کرده است، اما در سال ۱۳۹۸ تقریباً ۸۶٪ شکاف مالیاتی ناشی از فرار مالیاتی بوده است، اما در سال‌های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۲ این سهم به‌طور معنی‌داری کاهش یافته است؛ در واقع، عامل اصلی برای تفاوت مالیات پرداختی صنایع تفاوت در توانایی پرداخت و ظهور عدالت مالیاتی بوده است، بنابراین طی سال‌های گذشته که رشد درآمدهای مالیاتی افزایش یافته است، عدالت مالیاتی نمود بیشتری داشته است و ناشی از واقعیتی است که نرخ پیش‌رفت تکنولوژی و گسترش سامانه‌های مالیاتی در سال‌های اخیر به سرعت رشد کرده است. به‌طور کلی ۸۵٪ تفاوت مالیات بین صنایع در سال‌های ۱۴۰۰ تا ۱۴۰۲ ناشی از عدالت مالیاتی بوده است.

نمودار ۲: مدل تجزیه اکساکا-بلیندر (یافته‌های پژوهش).

Graph. 2: Oaxaca-Blinder Decomposition Model (Research Finding)

تجزیه اکساکا-بلیندر تنها میانگین تفاوت درآمدهای مالیاتی را مورد بررسی قرار می‌دهد، و برای بررسی سهم تفاوت سیاست‌های اجتناب مالیاتی در مقابل سایر عوامل در کل توزیع از تجزیه ماچادو-متا استفاده می‌شود. نتایج برآورد مدل به‌صورت نمودار (۳) نشان داده شده است.

نمودار ۳: مدل تجزیه ماچادو-متا (یافته‌های پژوهش).

Graph. 3: Machado-Mata Decomposition Model (Research Finding)

نتایج تجزیه ماچادو-متا در نمودار (۳) نشان می‌دهد که در دوره دوم مطالعه نسبت به دوره اول شکاف مالیاتی در تمام چندک‌ها افزایش یافته است، و مقدار شکاف ناشی از عدالت مالیاتی و فرار مالیاتی نیز افزایش یافته است، اما میزان افزایش عدالت مالیاتی بالاتر از فرار مالیاتی بوده است؛ به این صورت که متوسط افزایش مقدار عدالت مالیاتی برابر با ۰.۲۳ و فرار مالیاتی ۰.۱۳ بوده است؛ بنابراین از نظر مقداری عدالت مالیات افزایش معنی‌داری را تجربه کرده است. تغییرات مذکور در چندک‌های متفاوت مالیاتی ناهمگن است؛ چراکه میزان افزایش شکاف مالیاتی، عدالت مالیاتی و فرار مالیاتی در چهار چندک پایین مالیاتی به ترتیب به اندازه ۰.۵۱، ۰.۱۲ و ۰.۳۹ افزایش یافته است، در حالی که در ۴ چندک بالای مالیاتی به ترتیب ۰.۴، ۰.۴۵ و ۰.۰۵- تغییر کرده است؛ به عبارتی، عدالت مالیاتی در چندک‌های بالای مالیاتی رشد بالاتری را نسبت به چندک پایین مالیاتی تجربه کرده است. اما بررسی سهم شکاف ناشی از عدالت مالیاتی و فرار مالیاتی نشان می‌دهد که در چندک‌های بالای مالیاتی سهم ناشی از عدالت مالیاتی به‌طور معنی‌داری افزایش یافته است و سهم ناشی از فرار مالیاتی کاهش یافته است؛ طوری که در ۴ چندک بالای مالیاتی سهم عدالت مالیاتی به اندازه ۳۷٪ رشد کرده است و به همین نسبت سهم فرار مالیاتی کاهش یافته است و در ۴ چندک پایین مالیاتی، سهم عدالت مالیاتی ۶٪ افزایش یافته است؛ بنابراین، براساس سیاست‌های کلی نظام، باید متمرکز بر چندک‌های پایین مالیاتی برای افزایش سهم عدالت مالیاتی باشد.

باوجود افزایش در مالیات‌ها و سهم مؤلفه‌های عدالت مالیاتی، در دوره دوم مطالعه در چندک پایین مالیاتی سهم مؤلفه عدالت مالیاتی تقریباً ۱۷٪ و فرار مالیاتی در حدود ۸۳٪ بوده است، و این مسئله دلالت بر توجه به عملکرد شرکت‌های با مالیات پرداختی پایین‌تر باوجود سودآوری نسبی بالاتر است؛ چراکه در چندک‌های بالای مالیاتی سهم فرار مالیاتی ۱۲٪ بوده است.

۶. نتیجه‌گیری

اقتصاد ایران یکی از اقتصادهایی است که در سال‌های اخیر به دلیل عدم توجه به درآمدهای مالیاتی، چالش‌های مهمی را در رابطه با تغییرات درآمدهای نفتی به دلیل تحریم تجربه کرده است؛ تجربه‌ی چنین واقعیت‌هایی در اقتصاد ایران باعث شد که در سال‌های اخیر درآمدهای مالیاتی به شدت افزایش یابند، به طوری که براساس آمارهای رسمی سالنامه مالیاتی و هم‌چنین بانک مرکزی نرخ رشد درآمدهای مالیات در سه سال ۱۴۰۰-۱۴۰۲ به طور سالانه بالغ بر ۵۰٪ بوده است؛ اما واقعیت آن است که پویایی و افزایش درآمدهای مالیاتی وابسته به اعتماد بین مالیات‌دهندگان و دولت است، به طوری که با برقراری عدالت مالیاتی (نرخ بهینه مالیات براساس اصل توانایی پرداخت و فایده) و کارایی مالیاتی (صرف مالیات در پیشران‌های اقتصادی) توانایی و تمایل به پرداخت مالیات از جانب مؤدیان را افزایش و هزینه جمع‌آوری مالیات از جانب دولت در حداقل قرار می‌گیرد، به همین دلیل یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌های کلی نظام دست‌یابی به درآمد مالیاتی بالاتر با در نظر گرفتن عدالت مالیاتی است؛ لذا پژوهش حاضر با استفاده از آمارهای ۱۱۳ شرکت بورسی طی دوره ۱۴۰۲-۱۳۹۰ به بررسی سهم عدالت مالیاتی در شکاف مالیاتی می‌پردازد، نتایج نشان می‌دهد که مالیات متناسب با سودآوری در سال‌های اخیر رشد نکرده است و این تأییدی بر سیستم مالیات تنازلی در اقتصاد ایران است، اما اهرم مالی در صنایع با مالیات بالاتر منجر به افزایش اجتناب مالیاتی به دلیل هزینه بهره و در صنایع با مالیات پایین‌تر باعث کاهش اجتناب مالیاتی شده است، هم‌چنین درآمدهای عملیاتی، اندازه شرکت و بدهی‌های جاری باعث کاهش اجتناب مالیاتی شده است. نتایج مدل‌های تجزیه نشان می‌دهد که طی دوره زمانی ۱۴۰۲-۱۳۹۴ تقریباً ۵۵٪ از شکاف مالیاتی به واسطه مؤلفه‌های عدالت مالیاتی قابل توضیح است و رهیافت ماچادو-متا نشان می‌دهد که در چندک‌های پایین مالیاتی، سهم فرار مالیاتی در شکاف مالیات‌ها برابر با ۸۶٪ و در چندک‌های بالای مالیاتی سهم مؤلفه عدالت مالیاتی بالاتر و برابر با ۷۶٪ است. بررسی سهم شکاف ناشی از عدالت مالیاتی در دوره دوم (۱۴۰۲-۱۳۹۸) نسبت به دوره اول (۱۳۹۶-۱۳۹۰) نشان می‌دهد که در چندک‌های بالای مالیاتی سهم ناشی از عدالت مالیاتی به طور معنی‌داری افزایش یافته است، به طوری که در ۴ چندک بالای مالیاتی سهم عدالت مالیاتی به اندازه ۳۷٪ رشد کرده است و در ۴ چندک پایین مالیاتی، سهم عدالت مالیاتی ۶٪ افزایش یافته است؛ بنابراین، مهم‌ترین سیاست برای افزایش سهم عدالت مالیاتی از شکاف مالیاتی، استفاده از سامانه جامع اطلاعات مرتبط با سودآوری شرکت‌های بورسی و ایجاد جریمه‌های سنگین در صورت فرار مالیاتی و بازنگری اساسی در سیاست مشوق‌ها و تخفیف‌های مالیاتی است؛ در واقع، افزایش جامعیت اطلاعات مالی شرکت‌های بورسی امکان توانایی سیاست‌گذاری برای افزایش سهم عدالت مالیاتی را افزایش می‌دهد.

سپاسگزاری

در پایان نویسندگان بر خود لازم می‌دانند که از داوران ناشناس نشریه با نظرات ارزشمند خود به غنای متن مقاله افزودند، قدردانی نمایند.

درصد مشارکت نویسندگان

این مقاله نتایج یک پژوهش دانشگاهی است که گردآوری مطالب بر عهده نویسنده دوم و نگارش آن تحت نظارت نویسنده اول بوده است.

تضاد منافع

نویسندگان ضمن رعایت اخلاق نشر در ارجاع‌دهی و دقیق بودن آن در متن و انتهای مقاله، نبود تضاد منافع را اعلام می‌دارند.

کتابنامه

- اسکندری، علیرضا؛ و درستان، سمیه، (۱۴۰۱). «تأثیر مکانیسم‌های حاکمیت شرکتی، سودآوری، اهرم مالی و مدیریت سود بر اجتناب از پرداخت مالیات در بورس اوراق بهادار تهران». چشم‌انداز حسابداری و مدیریت، ۵(۶۸): ۱۲۵-۱۰۸. https://www.jamv.ir/article_163440.html
- بیات مانیزانی، محمدرضا، (۱۴۰۳). «رابطه نوع سهامداران و نسبت جریان نقدی با اجتناب مالیاتی با رگرسیون چند متغیره». چشم‌انداز حسابداری و مدیریت، ۷(۹۰): ۲۷۲-۲۸۵. https://www.jamv.ir/article_201113.html
- حقیقی‌فشی، شیرین؛ بنی‌مهد، بهمن؛ اوحدی، فریدون؛ و همتی، بهرام، (۱۳۹۹). «بررسی تأثیر ابعاد هنجارهای اجتماعی و شخصی بر تمکین مالیاتی». دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، ۹(۳۳): ۴۱-۵۹. <https://sid.ir/paper/402643/fa>
- دودکانلوی میلان، جلال؛ و صدیقی، روح‌اله، (۱۴۰۰). «بررسی تأثیر بدهی و جریان‌های نقد آزاد بر اجتناب مالیاتی با تأکید بر نقش مالکیت نهادی». پژوهشنامه مالیات، ۲۹(۵۲): ۱۳۱-۱۵۲. <http://taxjournal.ir/article-1-2099-fa.html>
- سعیدی، عباس؛ و حسینی، رضا، (۱۴۰۳). «بررسی تأثیر مالکیت نهادی، اهرم مالی و نقدینگی بر اجتناب مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران». چشم‌انداز حسابداری و مدیریت، ۷(۹۱): ۱۸۶-۱۹۹. https://www.jamv.ir/article_203268.html
- طاهری، ماندانا؛ و جلیلی، محمد، (۱۴۰۲). «اجتناب مالیاتی شرکت‌ها و تبیین رابطه آن با بیشاطمینانی مدیران و ویژگی‌های کمیته حسابرسی». پژوهشنامه مالیات، ۳۱(۵۷): ۲۹-۵۰. <http://taxjournal.ir/article-1-2257-fa.html>
- عزیزی، صدیقه؛ و جوکار، حسین، (۱۴۰۰). «تأثیر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و نقش تعدیلی اندازه شرکت بر اجتناب مالیاتی با استفاده از معادلات ساختاری». حسابداری و منافع اجتماعی، ۱۱(۴): ۱۲۳-۱۵۶. <https://doi.org/10.22051/jaasci.2022.34961.1618>
- فخار، مرجان؛ فغانی‌ماکرانی، خسرو؛ و فاضلی، نقی، (۱۴۰۲). «بررسی تأثیر عوامل مؤثر بر اجتناب مالیاتی و ارائه مدل بهینه پیشگیری از اجتناب مالیاتی». تحقیقات حسابداری و حسابرسی، ۱۵(۵۹): ۸۶-۶۳. <https://doi.org/10.22034/iaar.2023.185327>

- فلاح سوقه، امیر؛ خریدار، سینا؛ پورعلی، محمدرضا؛ و صمدی لرگانی، محمود، (۱۴۰۲). «بررسی عوامل مؤثر بر اجتناب مالیاتی با استفاده از معادلات رگرسیون خطی». *دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت*، ۱۲(۴۵): ۵۳۳-۵۴۴. https://www.jmaak.ir/article_23524.html

- قادری، بهمن، کفعمی؛ مهدی، کریمی؛ حصاری، فرشاد، (۱۳۹۷). «بررسی تأثیر عوامل مالی و غیرمالی مؤثر بر شکاف مالیاتی». *چشم انداز حسابداری و مدیریت*، ۱(۲): ۱-۱۶. https://www.jamv.ir/article_74172.html?lang=en
قوی پنجه، رامین؛ و غریب، حجت، (۱۳۹۷). «بررسی رابطه بین محدودیت در تأمین مالی و اجتناب مالیاتی». *سیاست‌های مالی و اقتصادی*، ۶(۲۱): ۱۵۹-۱۸۲. <http://qjefp.ir/article-1-855-fa.html>

- نمازیان، علی؛ پورحیدری، امید؛ و زینلی، حدیث، (۱۴۰۰). «بررسی تأثیر نرخ مؤثر مالیاتی و کیفیت حاکمیت شرکتی بر فرار مالیاتی و فساد مالیاتی». *بررسی‌های حسابداری و حسابرسی*، ۲۸(۳): ۵۰۷-۵۳۲. <https://doi.org/10.22059/acctgrev.2021.313990.1008470>

References

- Alkurdi, A. & Mardini, G. H., (2020). "The impact of ownership structure and the board of directors' composition on tax avoidance strategies: empirical evidence from Jordan". *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 18(4): 795-812. <https://doi.org/10.1108/JFRA-01-2020-0001>.
- Apriani, R., Mulyani, S. & Setiawati, E., (2024). "The Influence of Profitability and Leverage on Tax Avoidance in Food and Beverage Companies Registered on BEI in 2019-2023 (Tri Wulan III)". *JISIP (Jurnal Ilmu Sosial dan Pendidikan)*, 8(2): 1224-1234. <https://doi.org/10.58258/jisip.v8i2.6722>.
- Bayat, M., (2024). "The relationship between type of shareholders and cash flow ratio with tax avoidance with multivariate regression". *Journal of Accounting and Management Vision*, 7(90): 272-285. https://www.jamv.ir/article_201113.html. (In Persian).
- Blinder. A. S., (1973). "Wage Discrimination: Reduced Form and Structural Estimates". *Journal of Human Resources*, 4(8): 436-455. <https://doi.org/10.2307/144855>.
- Chouaibi, J., Rossi, M. & Abdessamed, N., (2022). "The effect of corporate social responsibility practices on tax avoidance: an empirical study in the French context". *Competitiveness Review: An International Business Journal*, 32(3): 326-349. <https://doi.org/10.1108/CR-04-2021-0062>.
- Dang, V. C. & Tran, X. H., (2021). "The impact of financial distress on tax avoidance: An empirical analysis of the Vietnamese listed companies". *Cogent Business & Management*, 8(1). <https://doi.org/10.1080/23311975.2021.1953678>.
- Darsani, P. A. & Sukartha, I. M., (2021). "The effect of institutional ownership, profitability, leverage and capital intensity ratio on tax avoidance". *American Journal of Humanities and Social Sciences Research (AJHSSR)*, 5(1): 13-22. <https://www.ajhssr.com/wp-content/uploads/2021/01/C215011322.pdf>
- Dudkanluy Milan, J. & Siddiqui, R., (2022). "Investigating the Impact of Debt and Free Cash Flows on Tax Avoidance with Emphasis on the Role of Institutional Ownership". *Journal of Tax Research*, 29 (52): 131-152. <http://taxjournal.ir/article-1-2099-fa.html> (In Persian).

- Eskandari, A. & Darestan, S., (2022). “The effect of corporate governance mechanisms, profitability, financial leverage and profit management on tax avoidance in Tehran Stock Exchange”. *Journal of Accounting and Management Vision*, 5(68): 108-125. https://www.jamv.ir/article_163440.html (In Persian).
- Fakhari, M., Faghani Makrani, K. & Fazeli, N., (2023). “Investigating the Impact of Factors Affecting Tax Avoidance and Presenting an Optimal Tax Avoidance Prevention Model”. *Accounting and Auditing Research*, 15(59): 63-86. doi: 10.22034/iaar.2023.18532 (In Persian).
- Fallah Sougheh, A., Kheradyar, S., Pourali, M. R. & Samadi Largani, M., (2023). “The Factors Affecting Tax Avoidance Using Linear Regression Equations”. *Journal of Management Accounting and Auditing Knowledge*, 12(45): 533-544. https://www.jmaak.ir/article_23524.html (In Persian).
- Ghavipankeh, R. & Gharib, H., (2018). “The Relationship between Financial Constraints and Tax Avoidance”. *Quarterly Journal of Fiscal and Economic Policies*, 6 (21): 159-182. <http://qjefp.ir/article-1-855-fa.html>. (In Persian).
- Haghighi fashi, S., Banimahd, B., Ohadi, F. & Hemmati, B., (2020). “Investigating the Impact of Dimensions of Social and Personal Norms on Tax compliance”. *Journal of Management Accounting and Auditing Knowledge*, 9(33): 40-60. <https://sid.ir/paper/402643/fa>. (In Persian).
- Hossain, M. S., Ali, M. S., Islam, M. Z., Ling, C. C. & Fung, C. Y., (2024). “Nexus between profitability, firm size and leverage and tax avoidance: evidence from an emerging economy”. *Asian Review of Accounting*, 32 (5): 759–780. <https://doi.org/10.1108/ARA-08-2023-0238>.
- Lucut Capras, I., Achim, M. V. & Mara, E. R., (2024). “Is tax avoidance one of the purposes of financial data manipulation? The case of Romania”. *The Journal of Risk Finance*, 25 (4): 588–601. <https://doi.org/10.1108/JRF-11-2023-0273>.
- Machado, J. & Mata, J., (2005). “Counterfactual decomposition of changes in wage distribution using quantile regression”. *Journal of Applied Econometrics*, 445-465. <https://doi.org/10.1002/jae.788>
- Mediaty, M., Habbe, A. H. & Awaluddin, M. R., (2024). “Effect of Transfer Pricing, Profitability, and Leverage on Tax Avoidance”. *Advances In Social Humanities Research*, 2(2): 134-141. <https://doi.org/10.29103/micollsv3i-540>.
- Minnick, K. & Noga, T., (2010). “Do corporate governance characteristics influence tax management?”. *Journal of Corporate Finance*, 16(5): 703–718. <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2010.08.005>
- Namazian, A., Pourheidari, O. & Zeinali, H., (2021). “Investigating the Effect of Effective Tax Rate and Quality of Corporate Governance on Tax Evasion and Tax Corruption”. *Accounting and Auditing Review*, 28(3): 507-532. doi: 10.22059/acctgrev.2021.313990.1008470 (In Persian).
- Oaxaca, R., (1973). “Male-Female Wage Differentials in Urban Labor Markets”. *International Economic Review*, 14: 693–709 <https://doi.org/10.2307/2525981>.
- Qaderi, B., Kafami, M. & Karimi, F., (2018). “The Effect of Financial and Non-Financial Firms Characteristics on Tax Gap”. *Journal of Accounting and Management Vision*, 1(2): 1-16. https://www.jamv.ir/article_74172.html?lang=en (In Persian).
- Saeidi, A. & Hosseini, R., (2024). “Investigating the effect of institutional ownership, financial leverage and liquidity on tax avoidance listed firms on the Tehran Stock

Exchange”. *Journal of Accounting and Management Vision*, 7(91): 186-199. https://www.jamv.ir/article_203268.html. (In Persian).

- Sandag, E. C., Rotinsulu, C. N. M., Tandiawan, V. & Rinaldi, M., (2022). “Profitability and company size have a strong influence on tax avoidance”. *Al-Kharaj: Journal of Islamic Economic and Business*, 4(2): 23-39. <https://doi.org/10.24256/kharaj.v4i2.3602>.

- Sari, P. I. P. & Ramli, A. H., (2023). “The Effect of Leverage, Company Size, Company Risk on Tax Avoidance In 2020-2022: Case Study of a Manufacturing Company in the Raw Materials Sector”. *Jurnal Ilmiah Akuntansi Kesatuan*, 11(3): 625-636. <https://doi.org/10.37641/jiakes.v11i3.2074>.

- Suciarti, C., Suryani, E. & Kurnia, K., (2020). “The effect of leverage, capital intensity and deferred tax expense on tax avoidance”. *Journal of Accounting Auditing and Business*, 3(2): 2-38. <https://doi.org/10.24198/jaab.v3i2.28624>.

- Taheri, M. & Jalili, M., (2023). “Tax Avoidance and its Relationship with Manager Overconfidence and Audit Committee Characteristics”. *Journal of Tax Research*, 31 (57): 29-50. <http://taxjournal.ir/article-1-2257-fa.html> (In Persian).

- Watts, R. L. & Zimmerman, J. L., (1986). *Positive accounting theory*.

- Yahaya, K. A. & Yusuf, K., (2020). “Impact of company characteristics on aggressive tax avoidance in Nigerian listed insurance companies”. *Journal of Administration Business*, 9(2): 101-111. <https://doi.org/10.14710/jab.v9i2.30512>.

-Azizi, S, & Jokar, H., (2017). “The effect of social responsibility and the moderating role of firm size on tax avoidance using structural equations”. *Accounting and Social Benefits*, 11(4): 123-156. <https://doi.org/10.22051/jaasci.2022.34961.1618>. (In Persian).